

vesten. En zulke gevallen wijzen m. i. op factoren, afhankelijk *ook* van de plaats, *niet alléén* van sociale toestanden.

In de tweede plaats meen ik tegenover de bezwaren van waarnemingen in het begin eener epidemie — met name de moeilijkheid der diagnose en de weinige geoefendheid van het observatie-vermogen der waarnemers — twee voordeelen te mogen noemen: het minder in elkander grijpen van de factoren, toenemende naarmate de ziekte langer heeft bestaan, en het onbevengene der waarneming, waardoor meer op hoofdzaken, minder op ondergeschikte punten zal worden gelet. Wèl zie ik zeer goed in, dat bij een nadere bestudeering en detaillering soms blijken zal een hoofdpunt te zijn, wat als ondergeschikt werd beschouwd en omgekeerd; maar toch schijnt het mij toe van veel gewicht te zijn om uit den mond der *eerste* waarnemers te vernemen, wat hun vooral in het oog viel. En wanneer dan *naast* de groote besmettelijkheid en den invloed van sociale toestanden schier unaniem genoemd wordt de invloed van vuil, enz., dan hecht ik daaraan groote waarde.

Als derde bezwaar geldt voor U de verre afstand in tijd en plaats, die ons van de waarnemers scheidt en deze daardoor minder betrouwbaar maakt.

Het komt mij voor, dat waarnemingen haar waarde ontleenen óf aan de persoon van den waarnemer óf aan het aantal van hen, die tot dezelfde slotsom komen. Zoo heeft dezelfde waarneming, door vele mij onbekenden, onafhankelijk van elkander gemaakt, voor mij allicht even groote waarde als een waarneming van één mij bekend vertrouwd persoon. Kwam zulk een persoon thans met gegevens van het platteland, mèt U zou ik dit zeer waardeeren.

Met de grootste belangstelling las ik uwe studies omtrent croup en diphtherie te Amsterdam en hoogst merkwaardig vond ik uwe bevinding omtrent de buurten P, Q, R en S. Het zou niet bij mij opkomen den invloed te ontkennen der ongunstige sociale toestanden, die in die buurten bestaan. Maar wijst het feit, dat juist daar steeds de epidemie het hevigst woedde, terwijl toch ook elders in Amsterdam analoge sociale verhoudingen wel zullen gevonden worden, niet *ook* op *locale* factoren?

Mijn geloof te motiveeren aan het bestaan *ook* van deze *naast* de factoren, die de directe besmetting in de hand werken — aan welke bestaan trouwens niemand twijfelt bij een zoo besmettelijke ziekte als diphtherie — dit was de bedoeling van mijn stukje.

Met hoogachting teeken ik mij

Utrecht, 29 April 1896.

Uw dienstw.
Dr. P. W. ONNEN.

Geachte Redacteur!

In het vuur van het debat worden wel eens woorden gebezigd, die niet geschreven zouden worden.

De woorden waartegen Dr. ALI COHEN protest aantee kent zijn misschien niet zoo door hem gebezigd. Maar ze geven den indruk weer, dien alle bij het debat aanwezige leden der Afd. *Dokkum en Omstreken* van het gespro-

kene ontvangen hebben. Zeer zeker heeft de Heer ALI COHEN gezegd, dat hij geen geval van bij hem aangegeven cholera asiatica als zoodanig zou erkennen, voordat bacteriologisch onderzoek hem daarvan zekerheid gegeven had. Toen ik daarop opmerkte, dat het met deze opvatting een geluk was, dat in 1866 de spiril nog niet bekend was, ging de Heer ALI COHEN zelfs zoover met te zeggen: „dat men volstrekt geen zekerheid had of de ziekte „van 1866 wel cholera asiatica geweest was!”

Ik heb dit als een lapsus linguae opgevat en vermeld dit nu alleen om aan te toonen, dat — waar of de Heer ALI COHEN iets anders gezegd heeft dan hij bedoelde, of wij zijn woorden verkeerd opgevat hebben — de oorzaak daarvan in hoofdzaak althans aan het door hem gesprokene moet toegeschreven worden.

Daar de bestreden woorden intusschen de hoofdzaak niet raken, geef ik den Afdeelingen in overweging ze als niet geschreven te beschouwen.

Ternaard, 2 Mei 1896.

Dr. P. DE JAGER

Voorzitter der Afd. Dokkum en Omstreken.

DE 'S-GRAVENHAAGSCHE MAATSCHAPPIJ VAN VERZEKERING TEGEN DE GELDELIJKE GEVOLGEN VAN ONGELUKKEN EN ZIEKTE.

Wie met mij overtuigd is, dat de oprichting van verzekerings-maatschappijen tegen de geldelijke gevolgen van ziekte, ook voor meer gegoeden, als een dringende behoefte moet worden beschouwd, zal het evenals ik betreuren, dat in de organisatie van bovengenoemde Maatschappij zoo ernstige fouten en leemten bestaan, als waarop door Dr. N. L. DE GRAAF C. S. in n°. 16 van dit *Tijdschrift* is gewezen. Maar zij zullen tevens geneigd zijn te vragen: of daardoor de houding, door genoemde heeren tegen die Maatschappij aangenomen, gerechtvaardigd wordt?

Ik neem bij dezen de vrijheid die vraag in de ernstige overweging mijner ambtgenooten aan te bevelen. Wat mij betreft, ik meen haar ontkennend te moeten beantwoorden. Wat mij daartoe beweegt is de overtuiging, dat wij hier met een ernstige onderneming te doen hebben. Voor dien ernst strekt mij de naam van enkelen (de meesten zijn mij persoonlijk onbekend) die zich in verschillende betrekkingen aan de Maatschappij hebben verbonden, ten waarborg. En daarom geloof ik, dat, ofschoon het ongetwijfeld veel beter ware geweest de thans tegen de Maatschappij geuite rechtmatige grieven te voorkomen, het Bestuur, nu dit niet geschied is, bereid zal zijn daaraan zooveel mogelijk te gemoet te komen. Een onderhoud, dat ik geruimen tijd geleden — de Statuten en Reglementen waren toen echter reeds goedgekeurd en afgedrukt — met den Directeur had, gaf mij de zekerheid dat ook hij daartoe gaarne naar vermogen zal medewerken.

Mijn geachte Dordtsche ambtgenooten mogen het mij daarom ten goede houden indien ik meen, dat zij beter zouden hebben gehandeld door omtrent hun bezwaren met het Bestuur in overleg te treden en eerst daarna, indien dat overleg tot geen bevredigende resultaten mocht hebben geleid, met haar waarschuwing voor het publiek op te treden. Thans vrees ik, dat zij der